

Srednjeveški zagovor iz Stične in njegove paralele.

Balduin Saria — Ljubljana.

J. A. Glonar je v ČZN, XVII., 1922, 100 sl. objavil neke srednjeveške zagovore, ki so se ohranili v rokopisih ljubljanske Državne knjižnice.¹ Na prvi strani stiškega rokopisa na pergamentu s signaturo 8/III, ki obsega Gregorija Velikega »Liber moralium« in ga je napisal v drugi polovici XII. stol. cistercijanec Bernard v Stični,² se nahaja tale zagovor:

b. a. e. n. c. d. e. l. m. l. n. n. u. n. s. i. i. i. +

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Sanctus Petrus dum sederet supra petram marmoream, misit manum ad caput et dolore dentium fatigatus contristabatur. Venit Jesus et ait: quare contristaris Petre? Ait: venit vermis migraneus et devoravit dentes meos. Et ait Jesus: adiuro te, vermis migranea, ut ex eas et recedas et ultra famulum Domini nostri non ledas. Amen.

Zagovor je poznejša roka prečrtala.

Ta zagovor proti zobobolu sodi po vsebini med najbolj znane zagovore srednjega veka in novejšega časa. V nekoliko okrnjeni obliki ga poznamo že v 9. stol.³ V nekem dunajskem rokopisu se glasi v deloma nemški, deloma latinski obliki takole: Ob die würm in den zenen sien, so srib: In nomine patri et filii et spiritus sancti, domini nostri Jesu Christi, amen. Sanctus Petrus ambas manus ad maxillas tenebat. Supervenibat Christus dominus noster, dicens: Quid habes, Petre? Domine, vermes habeo, qui nomen habend nigranei,⁴ qui devorant dentes meos et maxillas meas. Signum tuum, domine, super famulum tuum, domine! ayos a. a., sanctus s. s., alleluia al. al. Und segen dich damit zwen morgen und einen aubent und sprich als dick driu paternoster und driu ave Maria, so wirt dir bas.⁵

¹ Zagovor je že prej objavil P. pl. Radics v svojem članku »Iz nekdanjih samostanskih knjižnic v Stični itd.« Izv. M. Dr. Kr. XIII, 1903, 58. Po Glonarju ga je še objavil J. Grafenauer, ČZN, XXXII, 1937, 281, op. 15. Neke napake v besedilu dosedanjih publikacij sem popravil.

² O rokopisu prim. M. Kos, Srednjeveški rokopisi v Sloveniji, str. 25.

³ H. Bächtold-Stäubli pri J. Meier, Deutsche Volkskunde, 113. Germania, Vierteljahrschr. f. d. Altertumskunde, XXV, 70, nr. 10, iz cod. St. Gallen, 550: »xps in ponte stabat tristis supervenit xps quid stas tristis pro illo kauallo qui habet illum colorem & est illi homini qui habet nomen uerma habet urescat & conputrescat & numquam aparescat uenit pater etc. etc.« Drugo xps je napačno namesto »Petrus«.

⁴ V stiškem rokopisu jasno vermes migraneus.

⁵ Fehrle, Zauber und Segen, 48.

Iz 14. stol. ima R. Köhler, *Kleine Schriften* III 545 naš zagovor: et Petrus, qui sedebat super petram marmoream, tenebat manum suam et caput suum et cepit contristari etc.

V novejšem času kroži ta zagovor v raznih oblikah, pri čemer opazamo deloma prehod iz proze v vezano formo. Zunanja pripovedka se včasih nekoliko spremeni, vsebina pa ostane v bistvu ista. Na pr.:

St. Petrus stund unter einem Eichenbusch, da begegnet ihm unser lieber Herr Jesus Christus und sprach zu ihm: Petrus, warum bist du so traurig? Petrus sprach: Warum sollt ich nicht traurig sein; die Zähne wollen mir im Munde verfaulen. Da sprach unser lieber Herr Jesus Christus:

Peter, geh hin in den Grund,
nimm Wasser in den Mund
und spei es wieder aus in den Grund.⁶

Na Badenskem imajo pri zobobolu tale običaj.⁷ Pred sončnim vzhodom ali po sončnem zahodu mora človek k nekem potoku, Z vodo, ki jo črpa iz njega, si usta izpira in jo nato zopet pljuva v potok. Pri tem mora reči gornji zagovor. Na Württemberskem je stopil na mesto Sv. Petra Job. Tamkaj je podoben običaj, kakor na Bavarskem, ali je vsaj bil še v prejšnjem stoletju. Pri bolečinah zobovja črpajo vodo iz vodnjaka z votlino dlani, s to vodo izpirajo usta, nakar to vodo zopet izpljunejo v vodnjak, govoreč obenem: »Job, warum bist du so traurig? Warum sollt ich nicht traurig sein, faulen mir meine Zähne ganz ein.« Iz vodnjaka se ne sme več piti voda.⁸

Drugače se Job javlja, odgovarjajoč stari zavezi (knjiga Jobova), kjer so opisana njegova trpljenja, v zagovorih proti tvorom in ustnemu gnitju, kakor priča na pr. v Bavarskem gozdu razširjeni zagovor, ki nalikuje našemu. Obelodanil ga je med drugimi H. Marzell pri Spamerju, *Die Deutsche Volkskunde*, I., 179:

Sitzt der heilige Job auf dem Mist,
Kommt zu ihm der Herr Jesu Christ.
Sagt zu ihm Herr Jesu Christ,
Warum er so traurig ist.
»Ach, warum sollt ich nicht traurig sein?
Geht doch mein ganzer Mund in Faul.«
Sagt zu ihm Herr Jesu Christ:
»Nimm drei Strohhalme aus dem Mist
Und zieh sie durch dein Maul.«

nakar je dvigniti tri slamice iz gnojišča ter jih potegniti skozi usta. Našim novejšim zagovorom zoper zobne bolečine še bolj podoben je

⁶ H. Bächtold-Stäubli n. n. m.; Fehrle n. n. m.; Wolf, Beiträge z. deutschen Mythologie, 1852, I, 255; Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube d. Gegenwart, 231 (iz Westfalena).

⁷ E. H. Meyer, Bad. Volksleben, 571.

⁸ Wuttke o. c. 527.

neki drugi zagovor zoper ustno gnitje, v katerem se omenja tudi Job. Najdemo ga v tkzv. Romanovi knjigi (o tej obširneje pozneje) in po njej pri Wuttkeju, o. c. 234: Job zog über Land, der hat den Stab in seiner Hand, da begegnet ihm Gott der Herre und sprach zu ihm: Job, warum trauerst du so sehr, er sprach: ach Gott, warum soll ich nicht trauern, mein Schlund und mein Mund will mir abfaulen, da sprach Gott zu Job: Dort in jenem Thal, da fließt ein Brunn, der heilet Dir N. N. dein Schlund und dein Mund; im Namen Gottes itd. V württembergem zagovoru nahajamo morda združitev teh dveh podobnih zagovorov.

Ni se nam čuditi, da je ta zagovor, ki je razširjen po vsej zapadni in južni Nemčiji ter v Avstriji, prešel končno tudi v čarodejske knjige. Pravkar omenjena Romanova knjiga, v južni in zapadni Nemčiji zelo razširjena čarodejska knjiga, ki o svoji prvotni izdaji pravi, da je »gedruckt in Venedig«, vsebuje tudi naš zagovor. V neki novejši izdaji iz Haspelove knjigarne v Schwäb. Hallu se nahaja na str. 33 v nam že znani obliki. St. Petrus stund unter einem Eichenbusch, da sprach unser lieber Herr Jesus Christ zu Petro, warum bist du so traurig. Petrus sprach: Warum wollt ich nicht traurig sein, die Zähne wollen mir im Mund verfaulen, da sprach unser lieber Herr Jesus Christ zu Peter: Peter geh hin in Grund und nimm Wasser in den Mund, und spei es wieder aus im Grund + + +. Amen.

Iz navedenih primerov⁹ sledi, da je stiški zagovor zoper bolečino zob močno razširjen, zlasti v južni in zapadni Nemčiji. Ponovna objava le-tega sama po sebi ne bi bila torej upravičena, čeravno je že radi svoje starosti zelo važen. Primerjava z ostalimi znanimi in delno pravkar navedenimi variantami pa kaže, da se naš zagovor v marsičem razlikuje. Vnanjosti moremo na tem mestu seveda preiti, kakor na pr., da sedi Peter v Stiškem zagovoru na marmornati skali,¹⁰ medtem ko sedi pri drugih redoma pod hrastom ali hrastovim grmičem. O okrajšanih čarodejskih besedah na začetku zagovora bomo govorili kasneje. V eni točki se pa besedilo iz Stične bistveno razlikuje od drugih tekstov in

⁹ Na druge primere me je g. A. Jacoby-Luxemburg ljubeznivo opozoril, zakar se mu tudi na tem mestu najlepše zahvaljujem. Žalibog nimam dotične literature na razpolago. Zaradi popolnosti jih — čeravno samo kratko — navajam: Mitt. d. schles. Gesellsch. f. Volksk. 6, 31; 8, 27; Zeitschr. f. Kulturgesch. 8, 304, 309, 311; Losch, Deutsche Segen-, Heil- und Bannsprüche v Württemb. Viertelj. - Hefte f. Landesgesch. 13, 1890, 180; Lammert, Volksmedizin u. med. Aberglauben in Bayern (1869), 237; C. Seyfarth, Aberglaube u. Zauberei in d. Volksmedizin Sachsens (1913), 110 sl. itd.

¹⁰ O marmornem kamenu, na katerem sedi sv. Peter, prim. A. Jacoby, Ons Hémecht Festschrift 1894—1924, 23 sl. R. Köhler, Kleine Schriften, III, 545, beleži celo vrsto paralel k temu zagovoru, po katerih sedi Jezus ali sv. Apolonia na marmornem kamenu. En primer je celo iz časa okoli l. 1100. Po A. Jacobyju je ta kamen v neki vezi z marmornim kamenom, ki ga ima neki zagovor iz starega veka, ohranjen pri Marcelu Empiriku (iz 5. stol. po Kr. iz Južne Galije): Tres virgines in medio mari mensam marmoream positam habebant etc. (R. Heim, Incantamenta magica Graeca Latina, Jahrb. f. Ph. I. Suppl. XIX, 546.)

kaže po mojem mnenju še prvobitni karakter tehle zagovorov. Dočim namreč v novejših variantah nasvetuje Jezus Petru izpiranje ust z mrzlo vodo, kar naj bi posnemal oni, ki se poslužuje zagovora v podobnem primeru, nahajamo v Stični na koncu zagovora pravecato zarotilno formulo: »Adiuro te, vermis migranea,¹¹ ut exeas et recedas et ultra famulum Domini non ledas«. Naravno, v nam bližjih časih je ta formula zamrla, nadomešča jo, kar se tiče učinkovitosti, verjetnejše sredstvo. Toda podobne zarotilne formule so nam znane tudi v novejših zagovorih, na pr. v zagovorih zoper putiko. Neki še posebej svojevrsten zagovor vsebuje listič v arhivu bavarskega društva za narodopisje in raziskavanje narečij (Bayerischer Verein für Volkskunde und Mundartforschung) v Würzburgu: Gügt und Gügtin, die gehen über Land. Da begegnete ihnen Christus. Christus spricht: »Gügt und Gügtin, wo wollet ihr hingehen?« »Wir wollen in der Menschin gehen.« »Gügt und Gügtin, das sollst du nicht thun; du sollst nicht in der Menschin gehen. Fuhre ein in den wilden Wald und auf einer grünen Tanne und auf einen durren Ast. Daran musst du zieren bis auf den Jüngsten Tag.« Slične zagovore navaja E. Fehrle, Zauberei und Segen, 52 sl. Konec stiškega uroka je, kakor že omenjeno, pravecati eksorcizem,¹² ki ga je sicer najti v zagovorih le tedaj, kadar gre za poosebljenje bolezenskih demonov, kakor smo ga pravkar navedli (Gügt und Gügtin) — naziranje, kot ga sledimo navadno pri primitivnih narodih. Znani so takšni zagovori predvsem zoper duševne bolezni, ki so veljale in še veljajo kot učinki hudobnih demonov. Blazniki so vprav od demonov obsedeni: zli duh se nahaja v njih in ozdravitev je mogoča samo z izgonom hudobnega duha potom eksorcizma. Vobče znana so mesta iz nove zaveze, ki opisujejo izgon duhov, na pr. Matevžev evang. 8. 28 sll., Markov 5, 2 sll. Acta Apost. 19, 12 sll. Redka je pa v krščanskih zagovorih zarotitev živine. V nekem starem nemškem zagovoru zoper črva se zaklinja črv in »črvica«.¹³ Ne v nekem zagovoru, marveč v nekem apokrifnem spisu novega testamenta nahajamo podobno rotitev živali, ki je zelo poučna, ker nam kaže — o čemer bo pozneje govora — izvor mnogih v zagovorih se nahajajočih legend, ki se nam zde včasih tako čudne in nenavadne. Je to rotitev stenic v apokrifnih Acta Joannis, p. 180 sl.:¹⁴ Janez potuje s svojimi učenci v

¹¹ Stiški zagovor ima na prvem mestu »vermis migraneus«, na drugem ženski spol »vermis migranea«. Prepis pri Radicesu na tem mestu ni točen. Mogoče je to še spomin na nekdanjo dvojno navedbo demonov. V starih zagovorih ima namreč bolezenski demon često svojo žensko drugarico. Na pr. črv in črvica, ali v doli navedenem bavarskem zagovoru »Gügt« in »Gügtin« itd. Podobno že v nekem asirskem zagovoru (Textbuch zur Religionsgeschichte, herausg. von Lehmann und Haas, 2. izd. 1922, 322 sl.). Tudi v starorimski religiji imamo često poleg moškega božanstva njegov ženski dopolnek: Volumnus in Volumna, Liber in Libera itd. Povsod torej dvojice demonov in to radi večje sigurnosti rotitve (sive deus, sive dea).

¹² Besede »ut exeas et recedas« so dobesečno iz kat. krstnega obreda.

¹³ Kuhn, Zeitschr. f. vergl. Sprachf. XIII, 1864, 142.

¹⁴ Neutestamentliche Apokryphen, herausgeg. von E. Hennecke, 2. izd. 181.

bližini Efeza, kjer ga v nekem prenočišču nadlegujejo stenice. Ko je okoli polnoči steničja nadlega vse večja in večja, zagovarja Janez stenice: »Stenice, rečem vam, bodite vse pametne in zapustite to noč vaše bivališče, bodite mirne kjerkoli in ostanite oddaljene od božjih hlapcev!« Stenice ubogajo in ostanejo zunaj vrat. Drugo jutro pohite na Janezovo zapoved zopet na svoja stara mesta.

Kar se tiče tipa našega zagovora, je že Glonar pokazal na to, da gre tu za običajno obliko tzv. »Begegnungstypus« (tip srečanja). Primarni primer premaganja demona ali ozdravljenja bolezni se pripoveduje, bodisi v pripovedni obliki s pridodanim novim primerom, ki naj po analogiji poteka kot prvi primer, bodisi v okrajšani obliki, kot da je dani primer identičen s primarnim. V vsem orientalsko - poznoantično - islamskem svetu nahajamo ta tip zagovora. Vedno in vedno se vrača shema: Salomo¹⁵ ali Mihael ali David, še celo Kristus ali kateri drugi svetnik sreča nekega človeka, ki ga muči demon ali demonka, ki grozi posebej plodu v materinem telesu ali na splošno človeku pri porodu, svatbi itd., skratka ogrožanje človeka v nekem prehodnem štadiju. Zagovoriti te demone ali jih vsaj napraviti neškodljive, to je potem veliko dejanje dotičnega svetnika ali junaka, ki se nato pripoveduje tako rekoč kot prejudični primer. Koncem koncev lahko sledimo temu tipu morda celo v babilonsko kulturo. Tu je Marduk, ki premaga Labarta, starobabilonskega demona, ki ograža človeka in žival.¹⁶ V Egiptu in Mali Aziji je kasneje poleg Salomona v glavnem pojav konjeniškega svetnika Sisinniusa, ki premaga demone.¹⁷

Že v poganskih časih so povzemali pripovedovanje le-takšnih zagovorov iz mita ali religiozne legende. V Babilonu imajo ti zagovori često dolg epičen uvod, kakor na primer pripoved, kako je Sin kravi, ki povrže, pomagal, ali kako je rešila Ea božanstvo meseca v stiski. V drugem delu teh pripovedk nam je dotlej lahko najti analogne konsekvence za nov primer. Kakor je krava brez obotavljanj povrgla, lahko tudi »dekle v porodni stiski rodi«, ali kakor je božanstvo meseca bilo odrešeno zlih duhov, tako bodi tudi kralj rešen stiske.¹⁸ Tudi egipčanski miti o Anubisu, katerega je pčil škorpion in ki ga je ozdravila Izis,¹⁹ ali o Horosu, ki ga je izlečil Thot,²⁰ so bili, kakor nam je znano, v rabi kot zagovori.²¹ Pri Grkih je bil v prvi vrsti Homer,

¹⁵ Da so bili židje ponosni na svojo tajno umetnost izganjanja demonov, ki so jo izvajali od Salomona, vemo med dr. iz Flavija Jožefa, *antiqu.* VIII, 44—49.

¹⁶ Br. Meissner, *Babylonien u. Assyrien*, II, 207; Weinreich, *Arch. f. Rel. Wiss.* XXIX, 1931, 259 sl.

¹⁷ M. A. Winkler, *Salomo und Karina*, Stuttgart 1931.

¹⁸ Br. Meissner, *Babylonien und Assyrien*, II, 208.

¹⁹ Reitzenstein, *Arch. f. Rel. Wiss.* VIII, 1905, 165 sl., in obsežno *Hel-lenistische Wundererzählungen*, 103 sl.

²⁰ Pauly-Wissowa *Realenc.* VIII, 2447.

²¹ Nadaljnji primeri takih egiptovskih zagovorov pri A. Ermanu, *Die Religion der Aegypter*, 296 sl. Tu tudi nekaj pripomb o postanku tega tipa zagovorov. Prim. tudi Glonar, *Sodobnost*, 1933, 231.

katerega spevi so služili v ta namen. V Iliadi (V. spev) je na pr. opisano kako ranjenega Diomeda ozdravi Atena. Njegove oči je že zajel mrak. Tedaj ga obdaruje boginja z novim življenjem in mu govori verz 127/8:

ἀχλὺν δ' ἂν τοι ἅπ' ὀφθαλμῶν ἔλυν, ἢ πρὶν ἐπῆεν,
ὅφρ' ἐν γυνώσκῃς ἡμὲν θεὸν ἡδὲ καὶ ἄνδρα.

Citirane verze so kasneje uporabljali kot zagovor pri očesnih bolečinah, kakor priča Lukian v svojem dialogu Charon 7.²²

Egipčanska tla so nam ohranila nekoliko papirusovih lističev iz krščanske dobe, ki vsebujejo podobne zagovore s tkzv. tipom srečanja. Semkaj je prištetih oba uroka, Oxyrrh. Pap. 1384, ki se danes nahajata v Londonu (Grenfell - Hunt 11, 1915).²³ Potekata iz 5. stol. po Kr.

- 1) Ἀπήντησαν ἡμῖν τρεῖς ἄνδρες ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ εἶπαν τῷ κυρίῳ Ἰησοῦ· "τίς ἐν ἡμετέροις ἀποστόλοις"; καὶ λέγει αὐτοῖς· "ἔλεον ἀπέδωκα ἐλπίας καὶ σβύρναν ἐξέχουσα τοῖς πεποιοῦσι τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ ἁγίου πνεύματος καὶ τοῦ υἱοῦ."

V puščavi so nas srečali trije moški in dejali so gospodu Jezusu: »Kakšno zdravljenje je za bolnike?« On jim reče: »Olje sem dal od maslinovega drevesa in miro sem izlival za one, ki verujejo v imenu Očeta in Svetega Duha in Sina«.

- 2) Ἄγγελοι κυρίου ἀνῆρθαν πρὸς μέσον τὸν οὐρανόν, ὀφθαλμοὺς κρονοῦ < ὅ > ντες καὶ σφύγγον κρατοῦντες, λέγει αὐτοῖς ὁ κύριος· "τί ἀνῆρθατε ἄγνοι παντάθροισι;" "Ἰάσιν λαβὴν ἀνῆλθαμεν, Ἰαὼ Σαβαώθ, ὅτι σοὶ δοινάτος καὶ οἰσχυρός."

Angeli Gospodovi pridejo v sredino nebes, bolni na očeh in gobo držoč. In jim govori Sin Gospodov: »Po kaj ste prišli gori, vi čisti, popolnoma čisti?« »Po ozdravljenje smo prišli, Jao Sabaoth, ker si mogočen in močan.«

Po pravici domnevajo prvi izdajatelji, da poteka prvi teh zagovorov iz nekega apokrifnega evangelija, drugi pa bo prej pripadal nekemu židovskemu, nego krščanskemu delu apokaliptičnega karakterja.²⁴ Oba pa kažeta zopet, podobno kakor Janezov urok stenice, jasno poreklo krščanskih zagovorov s tkzv. tipom srečanja, odnosno odkod so črpali njih vsebino. Najbrž je bil često kak apokrifni krščanski spis, iz katerega se je povzelo prvo čudežno ozdravljenje, po katerega analogiji naj poteka nov primer. Kdor pregleda na pr. apokrifne

²² Heim, *Incantamenta magica Graeca Latina*, 495 sl.

²³ Preisendanz, *Papyri Graecae Magicae. Die griechischen Zauberpapyri*, II, 195 sl.

²⁴ Grenfell-Hunt n. n. m. O prvem zagovoru: Apparently from a uncanonical gospel; o drugem pravijo: may well from a Jewish, rather than Christian form of an apocalyptic character sim. to e. g. the Apoc. of Baruch or the Asc. of Isaiah.

spise nove zaveze, ki so jih odlično izdali E. Hennecke in drugi,²⁵ lahko najde obilico motivov, ki so bili primerni za podobne zagovore.²⁶ Poleg tega so sigurno komponirali nove legende, odnosno so se že obstoječe variirale, če se v krožečih pobožnih legendah ni našlo dani priliki ustrezajočega dejanja. Dejstvo pa, da so se uporabljale takšne pobožne legende v obliki zagovorov za čarodejsko zdravljenje, vodi koncem koncev na tla staroorientalske, v prvi vrsti babilonsko - asirske kulture, pradamovino vsega čarovništva.²⁷

Stiški zagovor se razlikuje od drugih sorodnih zagovorov še po uvodni vrsti črk.²⁸ Takšne vrste sicer niso redke. Njih izvor je v hotenju po skrivnostnem čaru, katerega imajo črke zlasti za analfabete. Določeni razporedi in sestave črk vsebujejo magično moč. Radi tega si jih je treba trdno zasidrati v spomin, da ostanejo učinkovite, torej ista ideja, ki je bistvo zagovorov. Na čelo so postavljeni vsebinsko jasnim zagovorom ali pa tvorijo njihov zaključek, včasih so pa tudi vrinjene med besedilo, da povzdignejo tajinstvenost, po drugi plati pa, da otežkočijo njihovo rabo. Egipčanski čarovni papirusi pričajo o ogromni razširjenosti čarodejnih črk že v starem veku, pri čemer so bili najbolj priljubljeni vokali.²⁹ A tudi sicer so bile tovrstne črkovne vrste zelo razširjene v starem veku, kakor pričajo na pr. zagovori navedeni v delu R. Heim, *Incantamenta magica Graeca Latina*, p. 555. To kar srečujemo tu v prvih krščanskih stoletjih, je pa zgolj nadaljevanje starejših egip-

²⁵ Neutestamentliche Apokryphen. In Verbindung mit Fachgelehrten in deutscher Uebersetzung und mit Einleitungen herausgegeben von E. Hennecke. 2. Aufl. Tübingen 1924.

²⁶ Da so takšne apokrifne pripovedke čudežev ali razodetja (apokalipse) osnova mnogih naših zagovorov, je domneval že R. Reitzenstein, *Poimandres*, 299 sl., in nam še posebej jasno izpričuje primerjava s srednjegrškimi *φλακτήρια* (zagovori), ki jih je zbral Vassiliev, *Anecdota Graeco-Byzantina I* (zlasti str. 337 in 339). Podobno kakor v naših zagovorih hodijo Kristus in apostoli ali Kristus in Peter po svetu, nenadoma zaslišijo velik hrup. Kristus izve od svojih učencev, da je stiska tega ali onega človeka vzrok in nudi mu pomoč. V čisti formi se kaže to v nekem zagovoru v cod. Parisinusu, 2316, fol. 426 v (iz XV. stol.), na kar nas Reitzenstein l. c. opozarja. Začetek je zgubljen Z ozirom na stiški zagovor je posebno zanimiv neki *φλακτήριον* istega cod. Parisinusa, v katerem srečuje Kristus neki *ἡμικράνιον*, ki pozroča ljudem glavobol, ki ga pa Kristus prežene v puščavo.

²⁷ Antično-orientalske vplive, ki so učinkovali preko krščanstva na nemško ljudsko verovanje srednjega veka, dokazuje sedaj zelo dobro Fr. Pfister, *Deutsches Volkstum in Glauben und Aberglauben*, 120 sl.

²⁸ Zgoraj str. 245 navedeni zagovor v nekem dunajskem rokopisu ima tudi neko, sicer zelo primitivno črkovno čarodejstvo. Na koncu latinskega besedila se tu dvakrat ponavljajo začetne črke besed *ayos*, *sanctus*, *alleluia*.

²⁹ Zelo mnogo materiala nam nudi delo »Papyri Graecae Magicae, Die griechischen Zauberpapyri«, ki jih je izdal K. Preisendanz v zvezi z drugimi strokovnjaki, na pr. zv. I., 26, 28, 30 itd., ali zv. II., 110 sl., 140, 143, 164 sl., 171, 177 itd. O antični črkovni magiji prim. poleg že po Glonarju v ČZN navedenih razprav A. Dietericha, še F. Dornseiff, *Das Alphabet in Mystik und Magie*, 2. izd. 1925. Dopolnitve k temu delu ima R. Hallo, *Archiv f. Religionswissenschaft*, XXIII, 1925, 166 sl.

čanskih običajev.³⁰ Znale so te tajinstvene črke — često združene v nesmiselne besede — kot Ephesia grammata.³¹ Ali tudi tu lahko pokažemo pot, po kateri je prišla ta vrsta čarodejstva k nam na zapad. Na glinastih posodah, popisanih v notranjosti z rotitvami v aramejskem jeziku, najdemo pogosto nesmiselne vrste črk.³² Ti teksti so židovskega izvora. Toda ravno židovstvo je — najbrž pod babilonskim vplivom — razvijalo mistiko črk do največjega razcvita. Njegov odnošaj do »črke postave«, in dejstvo, da je polagalo največjo važnost na popolnoma natančno besedilo svetega pisma, ga je prisililo k temu. V Kabbali se potem razvija mistika črk do vrhunca³³ in končno je prešla odtod v literaturo srednjeveških čarodejnih knjig.³⁴ Da dam domač primer, naj opozorim na tem mestu samo na še leta 1920. vnovič natisnjen tkzv. »Colomone Shegen«, kjer imamo na pr. na str. 9 sl., 27, 53 sl. itd. take vrste čarodejnih črk.

Razrešitev takih črkovnih vrst je naravno komaj mogoče, zlasti še radi tega, ker so se tekom časa navzlic skrbnemu izročilu tu in tam vrinile po zmožnem prepisovanju ali razumevanju majhne spremembe v prvotno besedilo. V mnogih primerih gre tu za akrofonično pisane svetopisemske izreke, kakor na pr. v tkzv. Zaharijevem žegnu, druge cerkvene blagoslove ali vrste iz knjig, ki so se uporabljale za vedeževanje.³⁵ Naj bo tu kot primer naveden tkzv. Benediktov blagoslov, ki ga je po ljudskem verovanju vpeljal papež Leo IX. in ki naj nas čuva pred vsemi demoni in boleznimi. Sestoji iz petero vrst črk:

C. S. P. B. = crux sancti patris Benedicti

C. S. S. M. L. = crux sancta sit mihi lux

N. D. S. M. D. = non draco sit mihi dux

V. R. S. N. S. M. V. = vade retro, Satana, numquam suade mihi vana

S. M. Q. L. I. V. B. = sunt mala. quae libas, ipse venena bibas.³⁶

Da je v tem primeru mogoča razrešitev teh pet vrst črk, je izjemen slučaj. Če se po naključju ne najde neko oporišče za razrešitev ali sicer kakšna slučajnostna razlaga, ostane uganka čarodejnih črk večji del nerešena.³⁷ Tudi pri stiskem zagovoru je pomen posameznih črk zaenkrat problematičen. Verjetno gre za neki svetopisemski stih, katerega razjasnitev — če nam je prvotno besedilo v našem rokopisu sploh še ohranjeno — bo morda prineslo kedaj naključje.

³⁰ F. Dornseiff, *Das Alphabet in Mystik u. Magie*², str. 52 sl.

³¹ O njih K. Wessely, *Ephesia grammata*, 1886; Kuhnert, *PWRE*, V, 2771 sl.

³² R. Stübe, *Der Himmelsbrief*, 45.

³³ F. Dornseiff o. c. 139 sl.

³⁴ Na te vplive je v tozadevni slovenski literaturi opozoril že I. Grafenauer v svojem temeljitem članku o »Duhovni brambi« in nje postanku, *ČZN*, IV, 1907, 9 sl.

³⁵ Pri stiskem zagovoru ni nikakor misliti na kak tajnopis, ker so posamezne črke ločene po interpunkciji.

³⁶ E. Stempler, *Antike und moderne Volksmedizin*, 102.

³⁷ A. Jacoby je podobne vrste črk zbral v *Schweizer Archiv f. Volkskunde*, 28, 1928, 81 sl., in jih, kolikor gre, obrazložil. Njegova razprava mi žal ni dostopna.

Résumé.

Ein mittelalterlicher Zauberspruch aus dem Kloster Stična und seine Parallelen.

Der Verfasser behandelt im Vorstehenden einen mittelalterlichen Zauberspruch gegen Zahnschmerz, der sich auf der ersten Seite der jetzt in der Staatsbibliothek zu Ljubljana aufbewahrten Handschrift 8/III (aus dem 12. Jahrh.) aus dem Kloster Stična in Unterkrain befindet. In etwas verstümmelter Form kennen wir unseren Spruch schon aus einem St. Galler Codex des 9. Jahrh., weiters aus einer Wiener Handschrift usw. Auch in neuerer Zeit ist er weitverbreitet, besonders in Süd- und Westdeutschland, wofür der Verfasser eine Reihe von Beispielen anführt. Schließlich ist er auch in die Literatur der Zauberbücher übergegangen und man findet ihn z. B. im sogenannten Romanusbüchlein. Die in der Stičnaer Handschrift erhaltene Form des Spruches scheint wesentlich ursprünglicher zu sein, als die anderen bisher bekannten Varianten, da sie unter anderem am Schluß eine regelrechte Beschwörung enthält. Was den Typus unseres Zauberspruches anbelangt, handelt es sich hier um die so häufige Form des sogenannten Begegnungstypus. Der primäre Fall einer Heilung oder einer sonstigen Wundertat wird erzählt, wobei in den christlichen Sprüchen Christus oder ein Heiliger das Wunder tun. Analog diesem ersten Fall soll dann der neue Fall verlaufen, bei dem der Spruch angewendet wird. Dieser Typus des Zauberspruches findet sich in der ganzen orientalisch - spätantiken - islamischen Welt. Der Verfasser verfolgt ihn bis in den altorientalischen Kulturkreis, der wohl der Ausgangspunkt für allerart Zauberei ist. Die christlichen Zaubersprüche dieses Typus schöpfen anscheinend die meisten der hier gewissermaßen als »Präjudizfälle« erzählten Legenden, soweit es sich nicht um freie Erfindungen handelt, aus der apokryphen Literatur, die aber ihrerseits wieder von der altorientalischen Literatur beeinflusst ist. Beim Stičnaer Spruch ist noch eine Reihe von Zauberbuchstaben, die dem Spruch vorangestellt sind, zu erwähnen. Derartige Buchstabenreihen sind uns auch sonst bekannt und können ebenfalls schon aus der antiken Zaubervliteratur nachgewiesen werden. Wie in den meisten Fällen, lassen sich aber auch in unserem Falle die Buchstaben nicht auflösen. Es dürfte sich in unserem Falle wohl um einen akrophonisch geschriebenen Bibelspruch oder sonst eine kirchliche Benediktion handeln.

